

УДК 378.011

ЦИПІНА Діана Савеліївна –
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов та перекладу
Харківського національного економічного
університету ім. С. Кузнеця,
e-mail: sundian@ukr.net

ДИДАКТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне суспільно-політичне та економічне життя в Україні характеризується пошквалюванням дискусій, полеміки, що, в свою чергу, викликає підвищення зацікавленості у дослідженні проблеми розвитку вміння полілогічного спілкування у майбутніх фахівців з економіки. Таке вміння є необхідною умовою успішної соціалізації, повного залучення до майбутньої професійної діяльності, включаючи контакти в міжнародній економічній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні проблему розвитку полілогічного мовлення досліджено в наукових працях Т. Дрідзе, О. Казарцевої, В. Карасика, О. Смирнової, І. Сусова, Л.Туміної, Т. Шевченко та ін. Разом з тим місце та функціональні особливості полілогічного мовлення майбутніх економістів в рамках ситуації навчальної взаємодії потребують більш чіткого визначення, бракує теоретичних і експериментальних досліджень щодо дидактичних засобів розвитку полілогічного мовлення засобами іноземної мови у вищій школі, наслідком чого є недостатній рівень володіння майбутніми фахівцями з економіки даним вмінням.

Мета статті полягає у визначенні дидактичних засобів навчання полілогічному мовленню майбутніх економістів засобами іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з розширенням закордонних контактів, розвитком інформаційних технологій та розширенням кордонів комунікативного простору зростає роль ділового спілкування, а також потреба у використанні іноземної мови фахівцями різних галузей у різноманітних сферах професійної та міжособистісної діяльності. Поширеними формами ведення комунікації стають дебати, «круглі столи», електронні мережеві конференції, міжнародні симпозіуми, конференції, школи-семінари тощо, тобто значущими стають полілогічні форми спілкування. Від вміння вести полілог залежить ефективність ведення професійної діяльності, тому важливого значення набуває формування у студентів культури полілогу. З причини широкого діапазону використання

ділової іноземної мови вивчення особливостей ведення ділового спілкування втрачає вузько прикладний характер – воно стає об'єктом дослідження цілої низки наук, як соціолінгвістика, педагогіка, психологія, культурологія та ін.

Дослідженню проблеми формування вміння полілогічного спілкування присвятили свої праці науковці Л. Туміна, О. Казарцева, І. Сусов, С. Костюк та ін. Найбільш поширеними трактуваннями полілогу є такі його визначення, як різновид мовлення, в якому є декілька мовців, і всі вони є активними у мовленнєвому відношенні [5]; форма мовлення, що характеризується зміною висловлювань декількох мовців та безпосереднім зв'язком висловлювань із ситуацією [1]; особливим способом структуроване спілкування трьох або більше комунікантів, яке передбачає досягнення певного результату, рішення конкретної проблеми або реалізацію певної цілі»; одна з форм дискурсу, мовлення, що розвивається у реальному часі, акт комунікації більше двох осіб в рамках комунікативного простору [4]. З точки зору вчених-методистів полілог розглядається як ефективна навчальна форма організації колективного спілкування іноземною мовою. Саме групове діалогізування, полілог, вільна бесіда визначаються ними як заключний етап роботи з формування навичок та вмінь вести діалог у діловій сфері.

Формування полілогічного вміння передбачає поступовість, тому доцільним є покрокове виконання комунікативних вправ, які охоплюють: вправи, що імітують реальне мовленнєве спілкування; що симулюють спілкування в ситуаціях природної комунікації та автентичні вправи.

Імітаційні вправи являють собою здебільшого реплікові та ситуативні вправи та відрізняються репродуктивним характером, оскільки спрямовані на засвоєння фраз-кліше, формул висловлювань, необхідних для забезпечення зв'язності групової мовленнєвої взаємодії та формування стратегії й тактики стереотипної мовленнєвої поведінки під час здійснення полілогу. В цілому такі вправи спрямовані на формування у студентів прийомів, що забезпечують загальний

механізм функціонування групового діалогізування, до якого відносяться: вміння повідомити інформацію; вступити у розмову; висловити власну думку та емоційну реакцію (висловити

згоду/незгоду/здивованість/захопленість/упевненість/ неупевненість/пораду/ обіцянку); поставити питання уточнюючого характеру; навести приклад, аргумент/контраргумент, узагальнити судження; зробити висновки тощо.

Реплікові вправи передбачають реакцію обсягом одного висловлювання, враховуючи при цьому усі можливі варіанти, наприклад:

Drücken Sie Ihre Zustimmung aus. Gebrauchen Sie entsprechende sprachliche Formeln. Argumentieren Sie Ihre Gedanken.

Ein guter Lehrer gesteht seine Fehler.

TN₁: Ja, das stimmt./ ist richtig.

TN₂: Das ist auch meine Meinung.

TN₃: Natürlich. Die Schüler achten einen solchen Lehrer.

TN₄: Ich möchte dem zustimmen. Alle Lehrer sind auch nur Menschen sind und machen auch mal Fehler.

TN₅: Ich bin davon überzeugt, dass der Lehrer gerecht sein muss.

TN₆: Ich stimme zu. Der Lehrer soll ein Vorbild für die Kinder sein.

TN₇: Ich würde mich freuen, wenn alle Schullehrer so wären.

TN₈: Ich bin damit einverstanden.

З метою реалізації різноманітних вправ-реакцій як на вихідне висловлювання, так і на подальші репліки співбесідників доцільним у навчальному процесі є використання ситуативних вправ. Опису мовленнєвої ситуації, формулюванню експозиції приділяється особлива увага. Під мовленнєвою ситуацією науковцями розуміється «система статусно-рольових, соціальних, діяльнісних та моральних взаємовідносин суб'єктів спілкування, віддзеркалена у їхній свідомості та що виникає на основі взаємодії ситуативних позицій учасників спілкування» [3].

З метою практичного створення ситуацій майбутнім фахівцям необхідно володіти інформацією щодо виду взаємовідносин між комунікантами. Серед них виокремлено соціально-статусні, при яких співрозмовники є представниками певної професійної, етнічної спільноти, вікової групи тощо; рольові, що виникають при виконанні ролей всередині групи, і ролей, що виконуються в процесі формального або неформального спілкування; діяльні – взаємовідносини спільної діяльності; а також моральні, які є формою і способом реалізації моральних відносин. Такий розподіл є умовним, оскільки будь-який тип взаємовідносин має синтетичний характер –

домінування одного типу передбачає імпліцитну реалізацію інших.

Окрім гносеологічного аспекту особливий інтерес являє розгляд ситуації у функціональному аспекті. В процесі навчання ситуація є результатом комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів, які визначено як «ситуативна позиція» [2, с. 99]. Задля ефективності використання ситуацій мовленнєвий матеріал слід організовувати навколо ситуацій як систем взаємовідносин співрозмовників, а їх зміст добирати такий, що відповідає інтересам майбутніх фахівців. Застосування різноманітних комунікативних ситуацій на заняттях сприяє розвиткові механізмів: дискурсивності (розвиток стратегії й тактики мовця), випередження (завдяки врахуванню реакцій співрозмовника), вибору (автоматичний ситуативний виклик лексичних одиниць через їх співвіднесеність з мовленнєвими задачами). Крім того, у студентів розвиваються цілеспрямованість (наявність мовленнєво-мисленнєвої задачі), продуктивність (створення кожного разу нового продукту), а також самостійність. Наведемо приклад ситуативної вправи:

Reagieren Sie auf folgende sprachliche Situation. Benehmen Sie sich möglichst verschiedenartig.

Fremdsprachen lernen und können: Ist es wichtig?

1. Eigene Meinung äußern

TN₁: Ich bin der Meinung, dass Fremdsprachen sehr wichtig für die künftige Arbeit sind.

1a. Zustimmung ausdrücken

TN₂: Das ist ganz klar. Das Erlernen von Fremdsprachen entwickelt das Gedächtnis und ist, meiner Meinung nach sehr kreativ.

1b. Widersprechen

TN₃: Das sehe ich überhaupt nicht so. Ich finde das Fremdsprachenlernen langweilig und zeitaufwendig.

2. Allgemeine Meinung wiedergeben, eine Fremdsprache zu lernen, andererseits fällt das mir schwer.

TN₄: Es herrscht die Meinung, dass die Fremdsprachen bei der Kommunikation mit den Ausländern helfen.

3. Beispiele geben

TN₅: Ich kenne persönlich viele Leute, die einige Fremdsprachen beherrschen.

4. Information mitteilen

TN₆: Ich möchte noch hinzufügen, dass Fremdsprachenkenntnisse berufliche Chancen erhöhen.

Ведення полілогу передбачає розподіл ролей між співрозмовниками, тому майбутніх фахівців необхідно ознайомити з диференційованістю комунікативних позицій. Виокремлюється ціла низка ролей, серед яких

інформатор, модератор, критик, релаксатор. Кожна роль має відповідне лінгвістичне забезпечення. Так, інформатор має ввести нову інформацію, повідомити новини, додаткове розширення теми обговорення. Роль модератора передбачає управління процесом бесіди, спрямування її у потрібний бік. Функції критика зводяться до висловлення власної думки, а також обов'язкової незгоди. До ролі релаксатора належить висловлення згоди із співрозмовниками, їх заспокоєння.

Вмінню вживатися у різноманітні ролі сприятиме виконання рольових вправ із перевтіленням. Наприклад, під час дискусії «Gesunde Lebensweise» критик може висловитися таким чином: *Morgens im kühlen Wasser baden? Ein voller Quatsch! Oder wozu denn zu Fuß gehen, wenn man ein Auto hat? Das verstehe ich einfach nicht.*

По завершенні етапу виконання наведених вправ передбачається, що студенти вільно володіють стратегією та тактикою стереотипної мовленнєвої поведінки в процесі групового діалогізування. Розвиток умінь полілогічного мовлення не передбачає безпосередньої підказки мовленнєвого матеріалу. Замість цього використовуються опосередковані підказки – опори, які слугують засобом управління мовленням. На початковій стадії формування вмінь полілогічного мовлення використовуються змістові опори, в яких інформація надається у розгорнутому вигляді: вербальні (мікротекст, текст, план), зображальні (фільм, картинка, фото); під час основної стадії застосовуються смислові опори з інформацією у згорнутому вигляді: вербальні (слова як смислові віхи, афоризми, вислови, підписи тощо), зображальні (схема, графік, таблиця, цифровий матеріал, символіка, плакат тощо); завершальна стадія характеризується відсутністю опор. Одним із засобів навчання тактиці спілкування є функціональні опори, що являють собою мовленнєві функції, розташовані у певній послідовності. Подібні опори є функціональними моделями групового мовлення, вони здійснюють підготовку комунікантів у тактичному плані і не суперечать непідготовленому характеру мовлення. З методичної точки зору, студенти можуть самостійно обирати стратегію, при якій елементи тактики можуть бути відсутні.

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. У даній статті було розглянуто процес формування полілогічного мовлення майбутніх економістів засобами іноземної мови. Засвідчено, що з метою ефективного навчання полілогічному дискурсу потрібно дотримуватись чіткої послідовності

методичних дій, необхідних для успішного оволодіння даним видом групової мовленнєвої діяльності. Виконання відповідних мовленнєвих вправ на занятті з іноземної мови сприятиме підвищенню мотивації та пізнавальної активності студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Казарцева, О. М. Культура речевого общения: Теория и практика обучения: учеб. пособие для студентов вузов / О. М. Казарцева. – М.: Флинта; Наука, 1998. – 196 с.
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – 2-е изд. / Е. И. Пассов. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Пассов Е. И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. – М., 2000. – 172 с.
4. Сусов И. П. Введение в теоретическое языкознание. Электронный ресурс. / И. П. Сусов // Лингвистическая гостиная. – Тверь: www//vestnikrsuh.ru/39/nv.html.
5. Тумина Л. Е. Эффективная коммуникация: история, теория, практика Текст: словарь-справочник / Л. Е. Тумина. – М.: Олимп, 2005. – 960 с.

REFERENCES

1. Kazartseva, O. M. (1998). *Kultura rechevogo obscheniya*. [Culture of speaking]. Moscow.
2. Passov, E. I. (1991). *Kommunikativnyi metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu*. [Communicative method of foreign language speaking]. Moscow.
3. Passov, E. I. (2000). *Programma-kontseptsiya inoyazychnogo obrazovaniya*. [Programm-conception of language education]. Moscow.
4. Susov, I. P. (2010). *Vvedenie v teoreticheskoe yazykoznanie*. Elektronniy resurs. [Introduction to theoretical linguistics]. Tver: www//vestnikrsuh.ru/39/nv.html.
5. Tumina, L. E. (2005). *Effektivnaya kommunikatsiya: isoriya, teoriya, praktika*. [Effective communication]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦИПІНА Діана Савеліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця.

Наукові інтереси: методика навчання іноземної мови у вищій школі, формування мовної особистості майбутнього економіста.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSYPINA Diana Saveliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Foreign Languages and Translation, Simon Kuznets Kharkiv National Economic University.

Circle of scientific interests: methods of teaching foreign languages in higher school, formation of language identity of future economist.

*Дата надходження рукопису 12. 03. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрюк.*